

“Sarkanie” partizāni Kurzemē Neatkarības kara laikā (1919–1920)¹

‘Red’ Partisans in Courland during the War of Independence (1919–1920)

Uldis Āva, *Mg. hist.*

Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte

Aspazijas bulvāris 5, Rīga, LV-1050

E-pasts: latvian17@inbox.lv

Rakstā pētīta “sarkano” partizānu darbība Kurzemes teritorijā Neatkarības kara laikā, kā arī Pagaidu valdības cīņa pret viņiem. Galvenokārt partizāni veica politiskas darbības, tostarp aģitāciju un izplatīja proklamācijas, jo to spējas pildīt partizāniem tradicionālās militārās operācijas bija relatīvi ierobežotas. Savukārt Pagaidu valdības darbība lielākoties bija vērsta uz partizānus atbalstošo komunistisko pagrīdes organizāciju likvidēšanu un militārām operācijām pret partizānu pulciņiem.

Atslēgvārdi: padomju Latvijas armija, Latvijas Komunistiskā partija, Pagaidu valdība, partizāni, aģitācija, komandanti.

The paper researches the activities of ‘red’ partisans in the territory of Courland during the War of Independence, as well as the Provisional Government’s fight against them. The partisans mostly employed political work, such as agitation and distribution of leaflets, because their ability to execute traditional guerrilla military operations was rather limited. On the other hand, the Provisional Government’s actions were mostly focused on dismembering partisan-supporting communist underground organisations and mounting operation against the partisans.

Keywords: Army of Soviet Latvia, Latvian Communist party, Provisional Government, partisans, agitation, commandants.

Ievads

Latvijas teritorijā Neatkarības kara laikā bija divas ievērojamas partizānu kustības – “zaļā” kustība, kas atbalstīja Pagaidu valdību, un “sarkano” partizānu kustība, kas atbalstīja padomju Latviju. Ņemot vērā, ka Pagaidu valdība tiek uzskatīta par neatkarīgās Latvijas pamatlicēju, “zaļo” partizānu kustībai historiogrāfijā ir tikusi pievērsta

padziļināta uzmanība, kamēr “sarkanie” partizāni ar atsevišķiem izņēmumiem kopumā ir atstāti novārtā. Mārtiņa Peniņa darbā “Latvijas atbrīvošanas kara vēsture”² “sarkanie” partizāni pieminēti tikai atsevišķos gadījumos, savukārt 2013. gadā izdotajā Jāņa Šiliņa darbā “Padomju Latvija 1918–1919”³ “sarkanie” partizāni vispār nav akcentēti. Vienīgie darbi, kas publicēti par “sarkanajiem” partizāniem, ir Viļa Samsona “Deviņpadsmitais – sarkano partizāņu gads”⁴ un Tāļivalža Vilciņa “Kretulieši: Partizāņu kustība Tukuma un Talsu novadā 1919. un 1920. gadā”⁵, bet tie tika izstrādāti PSRS okupācijas laikā un ir vērtējami kā nepilnīgi un ar ideoloģiskām nosliecēm.

Raksta mērķis ir izpētīt Kurzemes “sarkano” partizāņu darbību no 1919. līdz 1920. gadam un Pagaidu valdības darbību, kas bija vērsta uz viņu apkarošanu. Akcents ir likts uz Kurzemi, jo citos Latvijas reģionos “sarkano” partizāņu darbība ievērojami atšķirās un ir aplūkojama atsevišķi (galvenā atšķirība – citos reģionos partizāņu vienības atradās mazākā attālumā no frontes un pildīja vairāk kaujas un sabotāžas uzdevumus nekā Kurzemē), un Kurzemes partizāņu kustība līdzšinējā historiogrāfijā ir izpelnījies lielāko uzmanību. Darbā izmantota ģenētiskā metode, kas ļauj izprast notikumu, darbību un kustību lomu plašāku parādību kontekstā.

Kurzemes “sarkano” partizāņu pētniecība ir aktuāla vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, Kurzemes “sarkano” partizāņu pētniecība paplašina izpratni par kādu mazpētītu notikumu Latvijas vēsturē. Otrkārt, “sarkano” partizāņu kustība bija izplatīta arī citviet bijušās Krievijas impērijas teritorijā, tādējādi ļaujot aplūkot Kurzemes piemēru plašākas parādības kontekstā. Treškārt, jautājuma pētniecība palīdz apzināt Latvijas iedzīvotāju politiskos uzskatus un viņu lomu Neatkarības karā, jo civiliedzīvotāju atbalsts ir viens no partizāņu karadarbības

balstiem. Ceturtkārt, nekonvencionālā karadarbība Neatkarības karā līdz šim ir aplūkota ļoti pastarpināti un vienpusēji (galvenokārt “zaļo” partizāņu kustība).

“Sarkanie” partizāni Kurzemē Neatkarības kara laikā (1919–1920)

Neilgi pēc Latvijas Republikas neatkarības proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī valsts teritorijā iebruka lielinieciskās karaspēka vienības, kuras isā laikā pārņēma kontroli pār lielāko daļu Latvijas teritorijas un dibināja padomju Latviju. Līdz 1919. gada martam Pagaidu valdības, landesvēra un dzelzsdvizijas militārie formējumi bija atspiesti līdz Kurzemes rietumdaļai. Tomēr ilgstoši šāda situācija nesaglabājās – 1919. gada 3. martā frontes dienviddaļā šie formējumi pārgāja pretuzbrukumā un strauji sāka pārņemt kontroli pār Kurzemes teritoriju.

Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālā komiteja (CK), cenšamās organizēt pretestību pretinieka aizmugurē, 1919. gada 15. martā pieņēma lēmumu dibināt partizāņu vienības – 15 vīru lielus pulciņus.⁶ To komplektēšana un praktiskā sagatavošana tika uzticēta Sevišķajai nodaļai, kura bija pakļauta padomju Latvijas armijas (PLA) Revolucionārajai kara padomei (RKP) un kura 1919. gada 1. jūnijā tika pārdēvēta par Slepenu uzdevumu nodaļu (turpmāk – Slepenu uzdevumu nodaļa). Līdz partizāņu pulciņu dibināšanai Slepenu uzdevumu nodaļas primārie uzdevumi bija veikt pretinieka aizmugures militāro izlūkošanu PLA RKP vajadzībām un piegādāt informāciju par pretinieka politisko un ekonomisko stāvokli LKP CK, tāpēc varētu teikt, ka Slepenu uzdevumu nodaļai bija dalīta pakļautība – militāri tā atradās PLA RKP paspārnē, bet politiski – LKP CK pakļautībā.⁷ Tas atstāja ietekmi arī uz partizāņu pulciņu funkcionēšanu. Kaut

arī formāli pulciņi bija militāras apakšvienības, tām bieži tika uzticēti tādi nemilitāri uzdevumi kā nodarbošanās ar aģitāciju pretinieka aizmugurē, politiska un ekonomiska rakstura informācijas ievākšana utt.

Pirmajās kaujās pulciņi tika iesaistīti jau drīz pēc to dibināšanas, tomēr to darbības ievērojamākais posms sākās pēc Kurzemes zaudēšanas un PLA atkāpšanās uz Lielupes pozīcijām, kas radīja grūtības pulciņus pārsūtīt pāri frontes līnijai pa sauszemes ceļiem, izlūkot pretinieka aizmuguri un uzturēt sakarus ar reģionā bāzēto komunistisko pagrīdi. Tika nolemts pulciņus nogādāt pretinieka aizmugurē, veicot jūras desantu Mērsraga apkārtnē. Desanti notika divos piegājienos 1919. gada 15. aprīļa un 28. aprīļa naktī. Pēc desantēšanās pulciņiem bija jāveic pārgājieni uz to darbības rajoniem, kuri nosedza gandrīz visu Kurzemes teritoriju, ar kurjeru palīdzību jānogādā ziņas par pretinieku atpakaļ uz Rīgu un jāorganizē vietējā līmeņa pretestība vai pat sacelšanās ienaidnieka aizmugurē.⁸

Saskaņā ar 1919. gada 2. augustā noplatinātā ceturrtā partizānu pulciņa vadītāja Voldemāra Reimaņa sniegto informāciju partizāniem bija uzdots gaidīt PLA uzbrukumu un tā laikā bloķēt satiksmi pretinieka aizmugurē.⁹ Saskaņā ar liecībām, kuras pēc atdalīšanās no Kārļa Kretuļa vadītā trešā pulciņa sniedza bijušie partizāni Indriķis Bergs un viņa sieva Anna, kopā Mērsraga apkārtnē tika desantēti seši partizānu pulciņi 100 cilvēku sastāvā. Pirmajam (Jēkaba Gricmaņa vadītajam) pulciņam bija uzdots darboties Liepājas apkārtnē, bet trešajam (K. Kretuļa vadītajam) – Talsu apkārtnē. Tiesa, jau 1919. gada augustā lielākā daļa pulciņu bija izjukuši un tikai K. Kretuļa vadītā vienība, kura tobrīd bija absorbējusi citu pulciņu kādreizējos biedrus, bija kaujasspējīga. Kaut arī nomināli bija paredzēts, ka partizānu pulciņiem jā sastāv no 15 cilvēkiem, laikā, kad Bergi sniedza savas liecības, K. Kretulis vadīja 19 citus

partizānus, tostarp kādreizējo pirmā pulciņa vadītāju J. Gricmani.¹⁰

Ņemot vērā, ka partizānu pulciņi nomināli skaitījās militāras apakšvienības, nepieciešams aplūkot to kaujasspējas. Katram partizānam tika izsniegta šautene ar 150–180 patronām un 3–10 rokasgranātas,¹¹ un katram pulciņam tika izsniegts viens ložmetējs,¹² neliels daudzums sprāgstvielu (piroksilīns) sabotāžas darbu veikšanai, dažī revolveri un binoklis. Piroksilīna kvalitāte esot bijusi zema, un starp partizāniem trūcis speciāli apmācītu sapieru, kuri prastu to efektīvi pielietot, tāpēc Kurzēmē tas tika izmantots salīdzinoši reti.¹³ Tomēr, lai arī pulciņi bija relatīvi labi apbruņoti, to kaujasspējas bija samērā zemas. Pirmkārt, pulciņu skaitliskais sastāvs bija pārāk mazs, lai tie spētu iesaistīties kaujā ar regulārām karaspēka vienībām. To savā 1919. gada 6. oktobra ziņojumā apstiprina Talsu pilsetas un apriņķa komandants virsleitnants Bruno Pavasars, norādot, ka partizāni uzbrūkot tikai skaitliski nelielām (līdz pieciem cilvēkiem) karavīru vienībām, bet ar lielākām vienībām kaujās neiesaistoties un tā vietā aprobežojoties ar to pārvietošanās maršrutu novērojumiem.¹⁴ Otrkārt, partizānu pulciņu sagatavošanas un apmācības periods bija visnotaļ īss, vai tā nebija vispār. Pirmais partizānu pulciņš no Rīgas virzienā uz Sloku izgāja jau 15. martā (dienā, kad tika pieņemts oficiāls lēmums par pulciņu formēšanu), un 18. martā tas iesaistījās pirmajās kaujās. Treškārt, partizānu pulciņiem nebija pastāvīgu sakaru ar Slepenu uzdevumu nodaļu vai citiem pulciņiem, tādējādi to īstermiņa apvienošanās vai darbību koordinēšana individuālu uzdevumu veikšanai bija padarīta ļoti sarežģīta.

Atgriežoties pie iepriekšminētās Slepenu uzdevumu nodaļas dubultās pakļautības PLA RKP un LKP CK un šī faktora ietekmes uz pulciņu darbību, jānorāda, ka partizānu vienību politiskā darbība sniedza daudz ievērojamāku rezultātu nekā to ierobežotie

militārie panākumi. Pulciņi galvenokārt veica aģitāciju un izplatīja proklamācijas pretinieka aizmugurē, šim nolūkam lielākoties izmantojot hektogrāfu. J. Gricmaņa vadītajā pirmajā partizānu pulciņā bija divi cilvēki, kuri spēja rīkoties ar hektogrāfu, un pirms izešanas pirmajā kaujas uzdevumā pulciņam tika izsniegtas 2000 proklamācijas un viens hektogrāfs to pavairošanai.¹⁵ To, ka aģitācijai tika piešķirta liela nozīme, apliecina 1919. gada 30. septembra notikumi Nurmuižā, kad partizāni izdalīja komunistiskā izdevuma “Cīņa” eksemplārus un proklamācijas “Kuldīgas kareivjiem”, kā arī konfiscēja Nurmuižas pagasta valdes rakstāmmašīnu, kura, visticamāk, tika izmantota proklamāciju un aģitācijas materiālu izstrādei.¹⁶ Tāpat partizāni akcentēja rezonējošu politisku darbību veikšanu. Kā piemēru var minēt 1919. gada 20. augusta notikumus, kad K. Kretuļa vadītie partizāni mežā pie Tupeļu ciema aizturēja Talsu rekvizīcijas iecirkņa pārzini Olti, kuru viņi atbruņoja, un pavēlēja viņa rekvizēto Pļavu vilnas vērpju vadmalu atgriezt atpakaļ, paskaidrojot, ka tā pieder trūcīgajiem apriņķa iedzīvotājiem un ir atdodama pēc piederības. Trīs dienas vēlāk partizāni ieradās Nurmuižā, uzrunāja vietējos iedzīvotājus un kritizēja Pagaidu valdību, kuru viņi raksturoja kā vācu un baronu valdību, solīja, ka padomju Latvija drīz atgūšot zaudēto teritoriju, un izlaupija Nurmuižas muižu.¹⁷

Tomēr Kurzemes meži vien nespēja partizāniem sniegt patvērumu – viņiem bija nepieciešams arī nosacīts vietējo iedzīvotāju atbalsts. Viens no veidiem, kā to nodrošināt, bija pulciņos apvienot vienu un to pašu rajonu iedzīvotājus un sūtīt tos uz māju teritorijām.¹⁸ Šis apstāklis bija zināms arī Pagaidu valdības atbalstītājiem – Talsu pilsētas un apriņķa komandants virsleitnants B. Pavasars to atzīmēja savā 1919. gada 6. septembra ziņojumā Latvijas armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvežleitnantam Pēterim

Sileniekam, norādot, ka lielākā daļa Talsu apkārtnē aktīvo partizānu esot vietējie, kuru radinieki viņus atbalsta gan ar pārtiku, gan spieģojot viņu labā.¹⁹ Tomēr gadījumi, kad pulciņi darbojās to biedriem pazīstamā apvidū, ir uzskatāmi par ideāliem, un pulciņiem uzdotie darbības rajoni ne vienmēr sakrita ar viņu mājām – ceturtajam partizānu pulciņam sākotnēji bija paredzēts darboties Bauskas rajonā, taču tā vadītājs V. Reimanis nolēma pārcelties uz vairumam partizānu labāk pazīstamo Ezeres apkārtni.²⁰ Turklāt mēģinājumi ievērot reģionālās piederības principu varēja sniegt arī gluži pretēju rezultātu, dodot neļojāliem partizāniem iespēju dezertēt.²¹

Zīmīgi, ka daļa Kurzemes iedzīvotāju partizānus atbalstīja labprātīgi, kā rezultātā partizāni nebija spiesti izvērst vietēja mēroga teroru. Tas, iespējams, ir daļēji saistīts ar to, ka padomju Latvija varu Kurzemē saglabāja tikai dažus mēnešus un vietējie iedzīvotāji nepiedzīvoja tādu teroru kā Vidzemē. Vienlaikus partizānus un padomju Latviju Kurzemes iedzīvotāju acīs, visticamāk, daļēji leģitīmēja nesenaīs landesvēra un vācu karavīru terors.²² Laikabiedriem bija savs skaidrojums – virsleitnants B. Pavasars raportā pulkvežleitnantam P. Sileniekam norādīja, ka vēl pirms Pirmā pasaules kara Talsu apriņķis tika uzskatīts par muižniecības centru, kurā uz vietējiem iedzīvotājiem lielu iespaidu esot atstājuši vācieši. Viņaprāt, tā sekas atspoguļojas iedzīvotāju gatavībā pieņemt vāciešu un komunistu deklarācijas par patiesām, tādējādi tiek atvieglota šo spēku (un partizānu) atbalstošo aģentu darbība reģionā.²³ Šim jautājumam savā 1920. gada 24. janvāra raportā P. Sileniekam pievērsās Tuku- ma-Talsu apriņķa apsardzības priekšnieks pulkvedis Gustavs Mangulis, norādot: kaut arī daļa vietējo (šajā gadījumā – Matkules) iedzīvotāju ir partizānu terorizēti, vairums esot partizānu atbalstītāji, pat līdzdalībnieki. Aprakstot negaidītu uzbrukumu viņa

vadītajai karaspēka vienībai, pulkvedis G. Mangulis atzīmēja, ka tas bija iespējams, tikai pateicoties informācijai, kuru partizāniem sniedza vietējie iedzīvotāji.²⁴

Partizānu darbību atviegloja plašie Kurzemes meži, kuru aplenkšanai bija nepieciešami vairāki pulki. Piemēram, virleitnants B. Pavasars raportā P. Sileniekam norādīja, ka pirms viņa ierašanās Talsu apriņķī ar partizānu pulciņu likvidāciju nodarbojās landesvērs, kas šim mērķim bija novirzījis divus kavalērijas eskadronus un divas karavīru rotas. Lai gan šis bija vienīgais minēto landesvēra vienību uzdevums, to pūliņi beidzās bez panākumiem.²⁵ Liela nozīme bija atbalstam, kuru partizāniem sniedza vietējie mežsargi. Par to, ka abpusēja sadarbība pastāvēja, liecina, piemēram, informācija, kas ietverta Latvijas armijas virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas Izlūkošanas nodaļas 1920. gada 2. marta periodiskajā pārskatā par politisko stāvokli Latvijā.²⁶ Tajā norādīts, ka Engures rajona Izlūkošanas nodaļas aģentiem izdevās sastapties ar četriem partizāniem, kamēr partizāni saņēma pārtikas produktus no kāda vietējā mežsarga Žurmika, savukārt ar citu mežsargu Incīti viņi esot nodibinājuši ciešu sadarbību.²⁷

Efektīvas darbības izvēršanai partizāniem bija nepieciešams uzturēt sakarus ar Slepenu uzdevumu nodaļu un LKP CK – tie tika nodrošināti, izmantojot Rietumlatvijā bāzēto pagrīdes komunistisko organizāciju aģentūras tīklu. Lielākās šāda veida organizācijas nereti tika atklātas pēc partizānu pulciņu aktīvās darbības beigām 1920. gada pavasarī. Piemēram, 1920. gada martā Jelgavā tika aizturētas divas sievietes, pie kurām atrada noziedzīgus dokumentus un 30 000 rubļu un kuras esot “stāvējušas Kretuļa bandas rīcībā”. Laika posmā no 7. līdz 14. martam Jelgavā tika arestētas vēl piecas personas, no kurām divas esot bijušas pagrīdes komunistiskas organizācijas locekles, bet viena – K. Kretuļa

vadītā pulciņa locekle.²⁸ To, ka partizāniem bija sakari ar LKP CK, izdevās apstiprināt pēc J. Gricmaņa arestēšanas 1920. gada 6. martā – atklājās, ka K. Kretuļa vadītie partizāni ietilpa LKP CK, kura partizānus apgādāja ar finanšu līdzekļiem, literatūru, viltotām pasēm, apliecībām par atbrīvošanu no militārā dienesta u. c. dokumentiem. Apgāde norisinājās, izmantojot Komunistiskās partijas aģentūras tīkla darbiniekus, kuri uzturējās Kolkā, Dundagā, Tārgalē, Popē, Ugālē, Talsu pilsētas garnizonā u. c. Partizānu apgādāšanai un instrukciju nodošanai tika nolīgti speciāli kurjeri, kuri uz viņiem nozīmētajiem galapunktiem izbrauca katras 14 dienas. Savukārt partizāni LKP CK nodrošināja ar informāciju par notikumiem Kurzemē un ārvalstīs, katras piecas dienas piegādājot, piemēram, Polijas un Lietuvas laikrakstus.²⁹

Nevar izslēgt, ka Kurzemes partizāni, izmantojot šādu aģentūras tīklu, uzturēja sakarus arī ar padomju Krieviju. Par šādu sakaru iespējamību liecina Latvijas armijas virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas Izlūkošanas nodaļas 1920. gada 12. janvāra periodiskajā pārskatā publicētā informācija, ka J. Gricmanis esot devies uz padomju Krieviju pēc finanšu līdzekļiem.³⁰ Savukārt 1920. gada 25. marta periodiskajā pārskatā tika norādīts, ka satiksmes aģents esot pavadījis vilcienu, kas no Dānijas uz padomju Krieviju veda komunistiskus gūstekņus. Rosanovas stacijā vilcienu esot sagaidījis no Maskavas atsūtīts padomju Krievijas komisārs Priede, kurš minētajam aģentam atzina, ka padomju Krievijai esot sakari gan ar Rīgu, gan ar K. Kretuļa vadītajiem partizāniem.³¹

Tagad, kad ir aplūkoti faktori, kas veicināja partizānu kustības attīstību Kurzemē, nepieciešams pievērsties jautājumiem, kuri kavēja Pagaidu valdības cīņu pret tiem. Tā kā K. Kretuļa vadītie partizāni visilgāk un visbiežāk uzturējās vairumam pulciņa locekļu dzimtajā Talsu apriņķī,

galvenā atbildība par partizānu gūstīšanu un darbības apkaršanu gūlās uz Talsu pilsetas un apriņķa komandantu virsleitnantu B. Pavasaru, kurš amatā stājās 1919. gada 7. augustā. Par to, ka uz viņu tika liktas cerības, norāda Lejaskurzemes apgabala priekšnieka Andreja Bērziņa 1919. gada 5. septembra ziņojums Iekšlietu ministrijai, kurā viņš akcentē vairākas lietas. Pirmkārt, viņš uzdeva Liepājas rajona Latviešu karaspēka priekšniekam pulkvežleitnantam Oskaram Dankeram nodot virsleitnanta B. Pavasara rīcībā pa vienam ložmetējam no Gaviezes, Aizputes, Saldus un Ezeriem. Otrkārt, virsleitnantam B. Pavasaram bija tiesības "sarkano" partizānu notveršanai izmantot kaimiņu komandantūru komandas, būtiski palielinot viņam pieejamā personāla un apbruņojuma klāstu. Treškārt, A. Bērziņš piebilst, ka viņš trīs dienas novērojis partizānu vajāšanas mēģinājumus un atstājis Talsus pārlicībā, ka virsleitnanta B. Pavasara iesākto pasākumu rezultāti būs veiksmīgi.³² Par virsleitnantam B. Pavasaram uzdotā uzdevuma nozīmi un tā sarežģītību liecina tas, ka viņam 1920. gada janvāra sākumā 20 partizānu notveršanai tika piešķirti 250 karavīri.³³ Savukārt kā papildu apstākļi, kas pierāda viņa šķietamo kompetenci pretpartizānu operāciju veikšanā, jāatzīmē pulkveža G. Manguļa piezīme P. Sileniekam – viņš B. Pavasaru uzskatot par vislabāk sagatavotu virsnieku partizānu apkaršanas operācijām.³⁴

Tomēr jānorāda, ka, neņemot vērā iepriekšminēto, B. Pavasaram ar K. Kretuļa vadīto partizānu gūstīšanu neveicās. Viņam pat tika izteikts ultimāts likvidēt pulciņu līdz 1920. gada 15. janvārim; nespēja izpildīt šo pavēli rezultētos virsleitnanta B. Pavasara arestēšanā un nodošanā karatiesai par nolaidīgu un noziedzīgu bezdarbību, savukārt viņa komandantūras komanda tiktu likvidēta.³⁵ Reaģējot uz šiem draudiem, viņš 1920. gada 5. janvārī pulkvedim P. Sileniekam nosūtīja ziņojumu, kurā norādīja

iemeslus, kāpēc partizāni joprojām nav notverti.³⁶

Pirmkārt, viņš akcentēja situāciju, stājoties amatā 1919. gada 7. augustā, īpaši partizānu lielo skaitu (28 partizāni) un apbruņojumu (katram pa šautenei, revolverim, 2–3 rokasgranātām un visam pulciņam – divi ložmetēji) iepretī viņa ierobežotajiem resursiem – četriem virsniekiem, četriem kara ierēdņiem un 70 kareivjiem, kuri bija bruņoti ar 45 šautenēm un 2500 patronām. Pēc garnizona sadalīšanas pa iecirkņiem viņam pieejamais personāls saruka līdz 35 kareivjiem, no kuriem ar šautenēm bija apbruņojami tikai 20 karavīri, turklāt viņam nebija pieejams nekāds tiesībsargājošo iestāžu atbalsts, jo vietējā policija vēl nebija noorganizēta. Situācija mainījās 1919. gada 20. augustā, kad apriņķa garnizons pieauga līdz 160 karavīriem (bruņoti ar 104 šautenēm), no kuriem 30–40 tika uzdots nodarboties tikai ar partizānu notveršanu. Tomēr, kā norāda virsleitnants B. Pavasars, ar šo karavīru skaitu nepietika bandas likvidācijai vai tās biedru arestēšanai, un galvenais panākums bija partizānu padzišana uz Kuldīgas un vēlāk uz Ventspils apriņķi, kur partizāni uzturējās līdz 1919. gada septembra sākumam.³⁷

Jāatzīmē, ka šī sūdzība nebūtu uztverama kā attaisnošanās, jo arī citi komandanti puda neapmierinātību par nepietiekamo karavīru skaitu. 1919. gada oktobrī raportā Latvijas armijas Kara satiksmes priekšniekam arī Ventspils dzelzceļa mezglā komandanta palīgs jūras leitnants N. Grīnings ziņoja, ka kareivju deficīta dēļ partizāni padzenot dzelzceļa satiksmes darbiniekus, nozogot telefona aparātus un sabotējot vietējās komunikāciju sistēmas, un minētās situācijas labošanai viņam esot nepieciešama viena karavīru rota.³⁸ Savukārt pulkvedis G. Mangulis 1920. gada 24. janvārī partizānu veiksmīgai apkaršanai lūdza atsūtīt kavalērijas eskadronu.³⁹ Turklāt laikabiedri atzīmē ne tikai kareivju skaitlisko trūkumu,

bet arī to nespēju pildīt kaujas uzdevumus. Šādus pārmetumus 1920. gada 24. janvāra raportā pulkvedim P. Sileniekam atzīmēja pulkvedis G. Mangulis, norādot, ka tieši viņam pakļauto karavīru nesagatavotība ir iemesls apjukumam, kāds izcēlās viņu vidū pēc pēkšņa partizānu uzbrukuma.⁴⁰

Otrkārt, virsleitnants B. Pavasars norāda uz komandantūras komandas kareivju slikti nodrošināto apgādi. 1919. gada rudenī pret partizāniem neesot bijis iespējams izvērst aktīvu karadarbību, jo trūka attiecīgajiem laikapstākļiem nepieciešamā apģērba un apavu – 1919. gada 15. septembrī Talsu garnizons bija pieaudzis līdz 195 kareivjiem, bet nepieciešamais apģērbs bija pieejams tikai 25% kareivju. Turklāt izvērst karadarbību pret partizāniem bija grūti arī municijas trūkuma dēļ – garnizonam bija pieejamas 120 šautenes, bet tikai 3100 patronas jeb apmēram 25 patronas katram apbruņotajam garnizona kareivim. Viņš pat izceļ divus gadījumus, kad starp partizāniem un komandantūras kareivjiem izcēlās sadursme, kuru nācās pārtraukt municijas trūkuma dēļ. Zīmīgi, ka apgādes problēmas turpinājās arī ziemā, kad municijas problēma bija atrisināta, bet partizānu darbības ierobežošanu kavēja ziemas apģērba trūkums.⁴¹ Analogiskas sūdzības vēlāk pauda arī pulkvedis G. Mangulis.⁴² Turklāt apbruņojums, kas tika novirzīts vietējām vajadzībām, nereti krita partizānu rokās – partizāni vairākkārt atbruņoja vietējo komandantūru un aizsargu vienību locekļus, kā rezultātā bija nepieciešams ieviest stingrākus noteikumus un aizliegt viņam pakļautajiem karavīriem pārvietoties individuāli.⁴³

Treškārt, virsleitnants B. Pavasars sūdzējās par finanšu līdzekļu trūkumu un to, ka partizānu notveršanai nav tikusi izveidota aģentūra.⁴⁴ Pēdējo problēmu savā 1920. gada 13. janvāra ziņojumā izcēla arī Ventspils policijas prefekts Šmitmans, norādot, ka K. Kretuļa vadīto partizānu

gūstīšanu apgrūtinā tas, ka nav vietējās aģentūras tīkla, kas ievāktu informāciju par partizāniem.⁴⁵ Turklāt informāciju par partizāniem iegūt no vietējiem iedzīvotājiem bija sarežģīti arī partizānu piemēroto drošības pasākumu dēļ – saskaņā ar virsleitnanta B. Pavasara ziņojumu partizāni, uzturoties kādā vietā, izliek sardzi, kas neļauj vietējiem iedzīvotājiem laikus ziņot Pagaidu valdības darbiniekiem vai komandantūru komandu karavīriem par partizānu tā brīža uzturēšanās vietu.⁴⁶

Ceturtkārt, visi K. Kretuļa vadītie partizāni ir bijušie Talsu apriņķa iedzīvotāji, kuriem joprojām bija dzīvi radnieki un kuri pazina ne tikai vietējos policijas darbiniekus, bet arī aģentus.⁴⁷ Kaut gan virsleitnants B. Pavasars šo jautājumu neaplūko sīkāk, var pieņemt, ka iepriekšminētais apstāklis ne tikai mazināja tiesībsargājošo iestāžu darbinieku vēlmi vērsties pret partizāniem, jo tādā gadījumā viņi un viņu ģimenes būtu pakļautas izrēķināšanās draudiem, bet arī radīja labvēlīgu augsni gan labprātīgu, gan piespiedu informatoru vervēšanai. To, ka šādas informācijas noplūdes notika, apliecina pulkveža G. Manguļa 1920. gada 24. janvāra reports pulkvedim P. Sileniekam, kurā norādīts, ka viņš, uzzinot par K. Kretuļa vadīto partizānu atrašanās vietu, esot ievērojis dziļāko konspirāciju un pēdējā brīdī par to paziņojis tikai tiem komandantiem, kuriem šī informācija bija absolūti nepieciešama. Šos slepenības pasākumus pulkvedis G. Mangulis pamaatoja ar to, ka starp vietējiem iedzīvotājiem un komandantu tuvumā (visticamāk, domātas komandantu komandas) atrodoties partizānu atbalstītāji.⁴⁸ Turklāt problēmas ar tiesībsargājošo iestāžu darbinieku lojalitātes un kvalitatīva darba nodrošināšanu ir atzīmētas A. Bērziņa 1919. gada 5. septembra ziņojumā Pagaidu valdības Iekšlietu ministrijai, kurā kritizētas Kurzemes policistu darbaspējas. Viņš norādīja, ka policija *de facto* vēl nav tikusi noorganizēta un

tai nav pieejami nekādi transporta līdzekļi vai apbruņojums. Tāpat viņš atzīmēja, ka policijas vienībās trūkstot disciplīnas un izpratnes par tiešajiem dienesta pienākumiem – Nurmuižā divi policijas darbinieki pat neesot paziņojuši vadībai par viņu atbildības rajonā notikušajām laupīšanām.⁴⁹ Policijas darbinieku nekompetenci akcentēja arī pulkvedis G. Mangulis, norādot, ka no policijas iestādēm mēneša laikā neesot saņemtas nekādas ziņas par partizānu darbību, kaut arī policijas darbinieki atrodoties partizānu pastāvīgajās uzturēšanās vietās. Minētās situācijas labošanai viņš par vēlamu atzina Rīgas piemēru, kur policija tika pilnībā pakļauta vietējai komandantūrai.⁵⁰ Neuzticība Talsu policijas darbiniekiem un viņu nespēja veiksmīgi stāties pretī partizāniem bija tik liela, ka 1920. gada janvārī Ventspils policijas prefekts Šmitmans uz Talsiem nosūtīja divus Ventspils Kriminālpolicijas ierēdņus, kuru pakļautībā tika nozīmēta daļa Talsu policijas darbinieku, un divus Ventspils apriņķa policijas darbiniekus.⁵¹

Piektkārt, partizānu darbības ierobežošanu kavēja apstākļi ārpus virsleitnanta B. Pavasara ietekmes sfēras. 1919. gada oktobra sākumā Talsu un Tukuma komandantūru kareivji plānoja veikt kopīgu operāciju partizānu atrašanai un likvidēšanai, tomēr to nācās pārtraukt pulkveža Pāvela Bermonta-Avalova (*Pavel Bermont-Avalov*) vadītās Rietumkrievijas brīvprātīgo armijas uzsāktā uzbrukuma dēļ, kas spieda komandantu pārorientēties no pretpartizānu operāciju veikšanas uz gatavošanos atvairīt konvencionāla pretinieka uzbrukumu.⁵²

Runājot par vietēja līmeņa operācijām, kuru mērķis bija Kurzemē likvidēt aktīvos “sarkanos” partizānus, jāatzīmē, ka tādas bija daudzas, bet tās cieta neveiksmi vairāku iepriekš norādīto problēmu dēļ. Piemēram, 1919. gada 12. decembrī virsleitnants B. Pavasars ar Kandavas garnizona atbalstu veica Matkules meža pārmeklēšanas

operāciju – tobrīd mežā uzturējās K. Kretuļa vadītie partizāni, tomēr partizāniem izdevās izvairīties no nāves vai aresta vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, operācijā iesaistīto karavīru skaits bija pārāk mazs, lai varētu izvietot patruļas un posteņus ap pārmeklējamo meža teritoriju. Otrkārt, policijas darbinieki atteicās piedalīties operācijā, jo partizāni viņus visus pazīstot. Treškārt, pirms kareivju ķēde sasniedza ēku, kurā partizāni esot uzturējušies, kāds bija paspējis viņus brīdināt un viņi paguva aizbēgt. Ceturtkārt, partizāniem nebija iespējams dzīties pakaļ, jo bija uzsnidzis sniegs, kas aizklāja viņu atstātās pēdas.⁵³ Šeit būtu jānorāda, ka partizāni K. Kretuļa vadībā *de facto* nekad netika sakauti un pret viņiem vērstās Pagaidu valdības militārās operācijas beidzās neveiksmīgi – pēc padomju Latvijas pašlikvidācijas 1920. gada janvārī pulciņa biedri izklīda (lielākā daļa turpināja darboties komunistisko ideju vārdā, piedaloties komunistisko pagrīdes organizāciju darbībā).⁵⁴

Neskatoties uz visiem šiem ierobežojumiem, laika gaitā Kurzemes partizānu pulciņi cits pēc cita tika likvidēti un to biedri izklīda, tika nošauti vai arestēti un tiesāti. Tā, piemēram, 1919. gada 13. septembrī Kurzemes Kaujas rajona lauku karatiesa atzina astoņas personas par piederīgām pie partizānu pulciņiem, bet 12 personas – par partizānu līdzzinātājiem. Šis gadījums ir zīmīgs ar relatīvi maigo tiesas spriedumu – partizāni savas jaunības un sadarbības ar Pagaidu valdību dēļ tika attaisnoti; analogisku spriedumu saņēma deviņi līdzzinātāji, un tikai trīs tika notiesāti uz nāvi nošaujot.⁵⁵ Sadarbība ar Pagaidu valdību varēja izpausties, piemēram, kā citu partizānu izdošana, kā redzams no 1919. gada 21. jūlijā Ezeres iecirkņa komandanta leitnanta Smilgas nopratinātā ceturta pulciņa biedra Voldemāra Ašenkampfa liecībām (nopratināšanas laikā viņš nosauca pulciņa vadītāju V. Reimani un vairākus pulciņa biedrus)

un no 1919. gada 2. augustā Saldus komandantūrā noprotinātā ceturtā pulciņa vadītāja V. Reimaņa liecībām (nopratināšanas laikā viņš nosauca visus viņam pakļautos partizānus, izņemot trīs lietuviešus).⁵⁶

Gadījās arī, ka arestētie partizāni izbēga. Viens no skandalozākajiem gadījumiem ir saistīts ar J. Gricmani, kurš 1920. gada 30. martā izbēga no Iekšējās izlūkošanas Rīgas nodaļas aresta telpām, pa trešā stāva tualetes logu ar striķi nolaižoties līdz zemei. Ļoti iespējams, ka J. Gricmanim izbēgt palīdzēja sardzes priekšnieks Jumis, kurš ar J. Gricmani regulāri uzturēja draudzīgas sarunas un bija ar viņu pazīstams vēl pirms viņa arestēšanas. Kaut arī tika veikta izmeklēšana un vairākām personām par nolaidīgu dienesta pienākumu pildīšanu piemēroja disciplinārsodu, persona(s), kura(s) J. Gricmanim palīdzēja izbēgt, netika atklāta(s).⁵⁷ Interesanti, ka J. Gricmanis atkal tika notverts pēc tam, kad viņš viesojās pie kādas "bijušās draudzenes", un apmaiņā pret diviem Latvijas pilsoņiem tika nosūtīts uz padomju Krieviju.⁵⁸

***

Kurzemes "sarkano" partizānu pulciņiem bija vairāki trūkumi jau kopš to dibināšanas brīža. To pakļautība bija dalīta, apmācības periods bija pārāk īss vai nebija vispār, un cilvēku skaits pulciņos bija pārāk neliels, lai tie varētu iesaistīties kaujās ar līdzvērtīgiem pretinieka spēkiem vai būt vērā ņemams vietējais militārais aktors. Šo iemeslu dēļ pastāv ievērojamas šaubas, vai partizānu pulciņi PLA teorētiskā pretuzbrukuma laikā būtu varējuši sekmīgi izpildīt savus uzdevumus – pretinieka aizmugures dezorganizāciju un satiksmes traucēšanu.

Lai gan "sarkano" partizānu pulciņi nespēja izpildīt tiem uzdotos militāros uzdevumus vai iesaistīties kaujās ar spēcīgām pretinieka vienībām, tie pierādīja, ka

partizānu karadarbībai Latvijas teritorijā ir zināms potenciāls. Pirmkārt, Kurzemes partizāni baudīja partizānu karadarbības izvēršanai adekvātu vietējo iedzīvotāju atbalstu, tādējādi atvieglojot pulciņu nodrošināšanu ar pārtiku, pajumti un informāciju par pretinieku un palielinot pulciņu pārvietošanās brīvību. Šī atbalsta nodrošināšanu veicināja tas, ka vairums partizānu darbojās savos dzimtajos reģionos, kuros joprojām dzīvoja viņu radnieki, paziņas u. c., kas varēja viņiem palīdzēt. Otrkārt, reģionā bija samērā attīstīta komunistiskās pagrīdes organizācija, kas spēja partizāniem nodrošināt sakarus ar Slepeno uzdevumu nodaļu Rēzeknē un pat ar padomju Krieviju, kā arī apgādāt viņus ar viltotiem dokumentiem, finanšu līdzekļiem un informāciju par Pagaidu valdības un vietējo komandantūru plāniem partizānu likvidācijas jautājumos. Šo iemeslu un pulciņu militāro trūkumu dēļ nav pārsteigums, ka galvenais akcents Kurzēmē aktīvo "sarkano" partizānu darbībā tika likts uz politisko proklamāciju izplatīšanu, aģitēšanu utt.

Savukārt vietējie komandanti cieta no trūkumiem, kas apgrūtināja Kurzemes "sarkano" partizānu pulciņu pilnīgu likvidēšanu. Pirmkārt, bija pastāvīgas problēmas iegūt partizānu likvidācijai un mežu pārmeklēšanai nepieciešamo skaitu karavīru un viņus nodrošināt ar visu nepieciešamo apbruojumu un ekipējumu. Situācija šajās jomās, piemēram, galvenajā partizānu aktivitātes reģionā – Talsu pilsētas un apriņķa komandantūrā –, mēdza būt tik kritiska, ka nebija iespējams nodarboties ar partizānu tvarstīšanu apģērba trūkuma dēļ, bet, ja partizāni tika atrasti, kauja nedrīkstēja ielgt municijas trūkuma dēļ. Otrkārt, vietējās Pagaidu valdības aģentūras trūkums un ievērojamais vietējo iedzīvotāju atbalsts partizāniem apgrūtināja iegūt informāciju par viņu aktivitātēm. Turklāt atbalsts partizāniem neaprobežojās tikai ar ierindas iedzīvotājiem, bet aptvēra arī komandantu

komandas un vietējās tiesībsargājošās iestādes, būtiski palielinot informācijas noplūžu riskus un samazinot no šīm struktūrām iegūtās, ar partizāniem saistītās informācijas uzticamību.

Kopumā jāsecina – kaut arī “sarkanie” partizāni Kurzemē nodrošināja atsevišķas uzvaras pār komandantu komandām un spēja nodrošināt pietiekamu sabiedrības atbalstu, viņu darbība Kurzemē nebūtu vērtējama kā veiksmīga vai lietderīga. Viņu skaits bija pārāk mazs un radītie militārie draudi pārāk nelieli, lai viņu likvidēšanai

novirzītu vērā ņemamus pretinieka spēkus, kuri tādējādi nevarētu karot Latgalē pret padomju Latviju. Tāpat viņi nebija spējīgi radīt Pagaidu valdībai jūtamus zaudējumus un drīzāk būtu raksturojami kā “kaitinoša”, nevis bīstama parādība. Vienlaikus arī Pagaidu valdības partizānu apkarošanas pasākumi būtu kopumā raksturojami kā neveiksmīgi – liela daļa pulciņu izklīda to komplektācijas laikā pieļauto kļūdu, nevis Pagaidu valdības panākumu dēļ, savukārt K. Kretuļa vadītā partizānu vienība *de facto* pašlikvidējās.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Raksta pamatā ir autora maģistra darbs “Sarkanie partizāni Latvijas teritorijā Neatkarības kara laikā 1919–1920” (Latvijas Universitāte, 2018), darba zinātniskais vadītājs: profesors Ēriks Jēkabsons.
- ² MĀRTIŅŠ PENIŅIS (red.). Latvijas atbrīvošanas kara vēsture. 2. sēj. Rīga 2006, 476 lpp.
- ³ JĀNIS ŠLIŅŠ. Padomju Latvija 1918–1919. Rīga 2013, 263 lpp.
- ⁴ VILIS SAMSONS. Deviņpadsmitais – sarkano partizāņu gads. Rīga 1970, 584 lpp.
- ⁵ TĀLIVALDIS VILCIŅŠ. Kretulieši: Partizāņu kustība Tukuma un Talsu novadā 1919. un 1920. gadā. Rīga 1961, 188 lpp.
- ⁶ Šeit jāatzīmē, ka termins “pulciņi” nav oficiāls militārs termins. To savos darbos par “sarkanajiem” partizāniem lietoja autori Vilis Samsons un Tālivaldis Vilciņš, un arī raksta autors, atzīdams to par lietderīgu terminu, kas isi raksturo “sarkano” partizānu vienības būtību, ir izvēlēties to lietot.
- ⁷ SAMSONS, Deviņpadsmitais – sarkano partizāņu gads, 56.–58. lpp.
- ⁸ Ibidem, 78.–79. lpp.
- ⁹ Ziņojums par partizāna Voldemāra Reimaņa nopratināšanu Saldus komandantūrā 1919. gada 2. augustā. 02.08.1919. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVVA), 3456-1-38, 30.–31. lp.
- ¹⁰ Talsu apriņķa priekšnieka Pauļa Grinduļa ziņojums Pagaidu valdības iekšlietu ministram Miķelim Valteram par partizānu aktivitātēm, 24.08.1919. Ibidem, 6033-1-279, 12.–14. lp.
- ¹¹ V. Samsons norāda (SAMSONS, Deviņpadsmitais – sarkano partizāņu gads, 62. lpp.), ka ikvienam partizānam tika izsniegtas trīs līdz četras rokasgranātas, bet T. Vilciņš (VILCIŅŠ, Kretulieši, 20. lpp.) min, ka ikkatram partizānam tika izsniegtas piecas līdz desmit rokasgranātas.
- ¹² V. Samsons norāda (SAMSONS, Deviņpadsmitais – sarkano partizāņu gads, 62. lpp.), ka ložmetēji tika izsniegti tikai dažiem pulciņiem, savukārt T. Vilciņš atzīmē (VILCIŅŠ, Kretulieši, 20. lpp.), ka ikkatram pulciņam tika izsniegts viens ložmetējs.
- ¹³ SAMSONS, Deviņpadsmitais – sarkano partizāņu gads, 62. lpp.
- ¹⁴ Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvežleitnantam Pēterim Sileniekam par mediju izplatīto informāciju par partizāniem, 06.10.1919. LNA LVVA, 3591-1-51, 127.–128. lp.
- ¹⁵ SAMSONS, Deviņpadsmitais – sarkano partizāņu gads, 21. lpp.

- ¹⁶ Lejaskurzemes apgabala priekšnieka Andreja Bērziņa telegramma Pagaidu valdības Iekšlietu ministrijai par partizānu darbību Nurmuižā, 02.10.1919. LNA LVVA, 3601-1-262, 108. lp.
- ¹⁷ Talsu apriņķa priekšnieka Pauļa Grinduļa ziņojums Pagaidu valdības iekšlietu ministram Miķelim Valteram par partizānu aktivitātēm, 24.08.1919. Ibidem, 6033-1-279, 12.–14. lp.
- ¹⁸ SAMSONS, Deviņpadsmitais – sarkano partizāņu gads, 60. lpp.
- ¹⁹ Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvežleitnantam Pēterim Sileniekam par mediju izplatīto informāciju par partizāniem, 06.09.1919. LNA LVVA, 3591-1-51, 73. lp.
- ²⁰ Ziņojums par partizāna Voldemāra Reimaņa nopratināšanu Saldus komandantūrā 1919. gada 2. augustā. 02.08.1919. Ibidem, 3456-1-38, 30.–31. lp.
- ²¹ VILCIŅŠ, Kretulieši, 56.–57. lpp.
- ²² GATIS OŠS. Vācu karaspēka kriminālās aktivitātes Kurzemē un Zemgalē 1919. gadā. In: JURIS ČIGANOVŠ (sast.). Latvijas Kara muzeja gadagrāmata X. Rīga 2009, 49.–57. lpp.
- ²³ Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvežleitnantam Pēterim Sileniekam par Talsu iedzīvotāju atbalstu partizāniem, 18.09.1919. LNA LVVA, 3607-2-11, 43. lp.
- ²⁴ Tukuma-Talsu apriņķa apsardzības priekšnieka un komandanta pulkveža Gustava Manguļa ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par viņa līdzšinējo darbību partizānu notveršanai, 24.01.1920. Ibidem, 3591-1-155, 15.–17. lp.
- ²⁵ Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvežleitnantam Pēterim Sileniekam par mediju izplatīto informāciju par partizāniem, 06.09.1919. Ibidem, 3591-1-51, 73. lp.
- ²⁶ Kaut arī Kurzemes partizānu aktīvais darbības posms beidzās 1920. gada janvārī, ziņas par partizānu iespējamajām aktivitātēm turpināja cirkulēt arī 1920. gada pavasarī. To, vai šādos gadījumos runa ir par kādreizējiem partizānu pulciņu locekļiem, kuri dažādu apsvērumu dēļ turpina izvērst partizānu karadarbību, vai par dezertieriem un noziedznieku bandām, diemžēl nav iespējams noteikt.
- ²⁷ Armijas virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas Izlūkošanas nodaļas periodiskais politiskais ziņojums Operatīvās daļas priekšniekam, 02.03.1920. Ibidem, 3601-1-465, 26.–27. lp.
- ²⁸ Armijas virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas Izlūkošanas nodaļas periodiskais politiskais ziņojums Operatīvās daļas priekšniekam, 17.03.1920. Ibidem, 30.–31. lp.
- ²⁹ Rīgas Kriminālpolicijas priekšnieka ziņojums Talsu apriņķa priekšniekam Paulam Grindulim par Kurzemes “sarkano” partizānu sakariem ar Latvijas Komunistiskās partijas Centrālkomiteju, 10.03.1920. Ibidem, 5114-2-713, 15. lp.
- ³⁰ Armijas virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas Izlūkošanas nodaļas periodiskais politiskais ziņojums Operatīvās daļas priekšniekam, 12.01.1920. Ibidem, 3601-1-465, 32.–33. lp.
- ³¹ Armijas virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas Izlūkošanas nodaļas periodiskais politiskais ziņojums Operatīvās daļas priekšniekam, 25.03.1920. Ibidem, 42.–43. lp.
- ³² Lejaskurzemes apgabala priekšnieka Andreja Bērziņa ziņojums Pagaidu valdības Iekšlietu ministrijai par policijas vienību organizēšanas problēmām Kurzemē, 05.09.1919. Ibidem, 6033-1-279, 22.–24. lp.
- ³³ Ventspils policijas prefekta Šmitmana ziņojums Talsu apriņķa priekšniekam Paulam Grindulim par partizānu notveršanas mēģinājumiem, 13.01.1920. Ibidem, 5114-2-713, 2. lp.
- ³⁴ Tukuma-Talsu apriņķa apsardzības priekšnieka un komandanta pulkveža Gustava Manguļa ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par viņa līdzšinējo darbību partizānu notveršanai, 24.01.1920. Ibidem, 3591-1-155, 15.–17. lp.
- ³⁵ Armijas etapu un rajonu komandantu priekšnieka pulkveža Pētera Silenieka rīkojums Talsu pilsētas un apriņķa komandantam virsleitnantam Bruno Pavasaram notvert vietējos partizānus līdz 1920. gada 15. janvārim. Ibidem, 3591-1-51, 153. lp.

- ³⁶ Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par problēmām, ar kurām viņš saskāries partizānu notveršanas mēģinājumu laikā, 05.01.1920. Ibidem, 3563-1-48, 7.–9. lp. Jāatzīmē, ka šie attaisnojumi netika ņemti vērā un virsleitnantu B. Pavasari 1920. gada 14. februārī Talsu pilsētas un apriņķa komandanta amatā nomainīja bijušais Valmieras komandanta palīgs kapteinis Aleksandrs Opmanis.
- ³⁷ Ibidem.
- ³⁸ Ventspils dzelzceļa mezgla komandanta palīga jūras leitnanta N. Grininga ziņojums Armijas kara satiksmes priekšniekam par “sarkano” partizānu uzbrukumu dzelzceļa stacijai “Spāre”, 10.1919. Ibidem, 3591-1-51, 135. lp.
- ³⁹ Tukuma-Talsu apriņķa apsardzības priekšnieka un komandanta pulkveža Gustava Manguļa ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par viņa līdzšinējo darbību partizānu notveršanai, 24.01.1920. Ibidem, 3591-1-155, 15.–17. lp.
- ⁴⁰ Ibidem.
- ⁴¹ Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par problēmām, ar kurām viņš saskāries partizānu notveršanas mēģinājumu laikā, 05.01.1919. Ibidem, 3563-1-48, 7.–9. lp.
- ⁴² Tukuma-Talsu apriņķa apsardzības priekšnieka un komandanta pulkveža Gustava Manguļa ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par viņa līdzšinējo darbību partizānu notveršanai, 24.01.1920. Ibidem, 3591-1-155, 15.–17. lp.
- ⁴³ Kuldīgas apriņķa apsardzības priekšnieka ziņojums Lejaskurzemes rajona komandantam kapteinim Augustam Purgālim par viņam pakļauto vienību trūkumiem, 07.10.1919. Ibidem, 3607-2-192, 3. lp.
- ⁴⁴ Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par problēmām, ar kurām viņš saskāries partizānu notveršanas mēģinājumu laikā, 05.01.1919. Ibidem, 3563-1-48, 7.–9. lp.
- ⁴⁵ Ventspils policijas prefekta Šmitmana ziņojums Talsu apriņķa priekšniekam Paulam Grindulim par partizānu notveršanas mēģinājumiem, 13.01.1920. Ibidem, 5114-2-713, 2. lp.
- ⁴⁶ Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvežleitnantam Pēterim Sileniekam par mediju izplatīto informāciju par partizāniem, 06.09.1919. Ibidem, 3591-1-51, 73. lp.
- ⁴⁷ Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par problēmām, ar kurām viņš saskāries partizānu notveršanas mēģinājumu laikā, 05.01.1919. Ibidem, 3563-1-48, 7.–9. lp.
- ⁴⁸ Tukuma-Talsu apriņķa apsardzības priekšnieka un komandanta pulkveža Gustava Manguļa ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par viņa līdzšinējo darbību partizānu notveršanai, 24.01.1920. Ibidem, 3591-1-155, 15.–17. lp.
- ⁴⁹ Lejaskurzemes apgabala priekšnieka Andreja Bērziņa ziņojums Pagaidu valdības Iekšlietu ministrijai par policijas vienību organizēšanas problēmām Kurzemē, 05.09.1919. Ibidem, 6033-1-279, 22.–24. lp.
- ⁵⁰ Tukuma-Talsu apriņķa apsardzības priekšnieka un komandanta pulkveža Gustava Manguļa ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par viņa līdzšinējo darbību partizānu notveršanai, 24.01.1920. Ibidem, 3591-1-155, 15.–17. lp.
- ⁵¹ Ventspils policijas prefekta Šmitmana ziņojums Talsu apriņķa priekšniekam Paulam Grindulim par partizānu notveršanas mēģinājumiem, 13.01.1920. Ibidem, 5114-2-713, 2. lp.
- ⁵² Talsu pilsētas un apriņķa komandanta virsleitnanta Bruno Pavasara ziņojums Armijas etapu un rajonu komandantu priekšniekam pulkvedim Pēterim Sileniekam par problēmām, ar kurām viņš saskāries partizānu notveršanas mēģinājumu laikā, 05.01.1919. Ibidem, 3563-1-48, 7.–9. lp.
- ⁵³ Ibidem.

⁵⁴ VILCIŅŠ, Kretulieši, 142., 154.–155. lpp.

⁵⁵ Pavēle Kurzemes Kaujas rajonam par spriedumu bijušajiem “sarkanajiem” partizāniem, 13.09.1919. LNA LVVA, 3415-1-11, 53. lp.

⁵⁶ Partizāna Voldemāra Ašenkampfa nopratināšanas protokols 1919. gada 21. jūlijā Ezeres iecirkņa komandantūrā, 21.07.1919. Ibidem, 3456-1-38, 28. lp.; Ziņojuma noraksts par partizāna Voldemāra Reimaņa nopratināšanu Saldus komandantūrā 1919. gada 2. augustā, 02.08.1919. Ibidem, 3456-1-38, 30.–31. lp.

⁵⁷ Nopratināšanas protokoli un izmeklēšanas slēdziens par Jēkaba Gricmaņa izbēgšanu no aresta telpām. Ibidem, 3404-4-18, 33.–34., 41., 177. lp.

⁵⁸ Ēriks Jēkabsons. Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918.–1922. gadā. Rīga 2018, 333. lpp.

SUMMARY

Given the recently celebrated 100-year anniversary since the declaration of Latvia's independence, many Latvian historians have been focusing their research on the War of Independence, especially on the Provisional Government – the victor of said struggle. However, the vanquished have not enjoyed the same level of attention, and the author's hope in writing this paper has been to at least partially balance this discrepancy by focusing on the partisan units organised by Soviet Latvia from 1919 to 1920.

The “red” partisan movement was not a spontaneous reaction by the local populace – it was a deliberate military strategy pursued by the Army of Soviet Latvia (a top-to-bottom instead of a grassroots movement). Its goal was to cause disruption to the enemy's rear and support a planned counterattack by the Army of Soviet Latvia. While such an attack never materialised, ‘red’ partisan units did prove to be a thorn in the Provisional Government's side, distributing leaflets, attacking isolated units and outposts, providing intelligence to headquarters and sabotaging military infrastructure.

The first “red” partisan units were organised in March 1919. At first, they were sent over the front line for raids into the enemy's territory, but after the complete loss of Courland they were landed deep behind enemy lines at Mērsrags and scattered throughout the province. Most partisan units dispersed or were defeated soon after landing, and all remaining combat-ready partisans were united under the leadership of Kārlis Kretulis in the vicinity of Talsi. There they engaged in small-scale guerrilla warfare and tied down several *Landeswehr* and Provisional Government units.

Despite the daring attacks by Courland partisans and many local successes, their overall effectiveness should be judged as low. Most partisans who landed in Courland likely didn't receive adequate military training, and the small number of partisans in the units meant their ability to engage the enemy was rather limited. Furthermore, after landing in Mērsrags they not only had trouble establishing quick and reliable communications with headquarters at Riga (later at Rēzekne), but also with each other, meaning that they failed to coordinate their attacks, and neither could they rely on the support of nearby partisan units in case of a battle against a superior enemy.

These problems can partly be blamed on the organizational side of the partisan units, because, judging from local factors, Courland was a favourable province for conducting guerrilla warfare. Firstly, the local population was often very supportive of the ‘red’ cause and provided partisans with food, shelter and information. Secondly, the province

had a well-developed Bolshevik underground organization, which ensured a somewhat steady stream of information to headquarters, as well as provided the partisans with money and forged documents. Due to the low number of partisans in each unit and the aforementioned local situation, it is no wonder that the partisans' main activities were political instead of military.

The local commandants who opposed the partisans encountered problems of their own, including inadequate resources, a lack of an intelligence network and a lack of support from the local populace. At the end, the partisan units scattered due to orders from headquarters, not because of the commandant's actions.

All in all, even though the 'red' partisans managed to secure a few military and political victories, their overall usefulness to the war effort has to be characterised as modest. Their numbers and equipment were inadequate to militarily challenge the commandants, and their political activities did not cause a severe damage to the Provisional Government. While they did tie down some military resources, it was not enough to swing the favour in the east to Soviet Latvia's benefit.